

УДК. 32.001

В. М. Ніконенко, канд. філософ. наук, проф.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ДИАЛЕКТИКА ЦІЛЕЙ І ЗАСОБІВ У ПОЛІТИЦІ

W. M. Nikonenko, Ph.D., Prof.

DIALECTICS OF AIMS AND MEANS IN POLITICS

Серед фундаментальних проблем людства, ставлення до яких породжує постійні дискусії, є питання про співвідношення і взаємовплив цілей та засобів їх досягнення. Розуміння суб'єктами політичної діяльності цього співвідношення, незалежно від усвідомлення ними цього, впливає завжди і на її результати, на реалізацію цільових установок. У найбільш загальному розумінні ціль є схемою, моделлю бажаного майбутнього, а засіб є шляхом до реалізації цілі [1, с. 24]. Ціль є виробленим мисленням суб'єкта ідеальним, бажаним результатом, заради якого власне і здійснюється діяльність. Результат є разом із ціллю та засобами компонентом будь-якої діяльності. Основними цілями є інтеграція суспільства, незалежність держави, урегулювання конфліктів, підвищення життєвого рівня населення, високий науково-технічний, технологічний та оборонний потенціал, надійна безпека та ін.

Засоби в політиці є певними знаряддями практичної реалізації цілей і перетворення ідеальних проектів в дійсність. Вони є своєрідними факторами впливу практичної діяльності суб'єктів на об'єктивні реалії через закони, управлінські рішення, пропаганду, рекламу, формування відповідних іміджів, виборчі кампанії, дипломатію та ін. Способами використання засобів досягнення цілей є методи, основними з яких є ненасильницькі та насильницькі, переконання і примушування.

Найбільш продуктивним та адекватним суті проблеми співвідношення цілей та засобів є поділ існуючих трактувань цієї проблеми на основні три точки зору:

- головним в оцінці діяльності держави, лідера, партій та інших суб'єктів є досягнення ними поставленої мети;
- домінантним компонентом політичної діяльності є використовувані засоби і методи досягнення цілей;
- ціль і засоби її досягнення є однаково важливими для ефективної та гуманної політики і вони повинні бути в сумірних взаємовідносинах та взаємоузгодженні.

Частіше всього адептами домінуючої орієнтації на досягнення мети як на головний компонент політики та відверте підпорядкування цьому використовуваних засобів називають видатного мислителя епохи Відродження Н. Макіавеллі (Італія) та лідера більшовицької революції В. Леніна (Росія), які виправдовували використання неморальних засобів заради важливих і благородних цілей. Відомо також, що теоретичне обґрунтування і практичне використання допустимості орієнтації на неморальні дії заради досягнення благородних цілей знайшло відображення також в діяльності членів ордену єзуїтів та в їх принципі “ціль виправдовує засоби”.

Тривалий час в світовій громадській думці теза про допустимість явно неморальних дій для досягнення благородної мети була фактично загальноприйнятою. Проте поступово як в науці, так і на рівні суспільної свідомості стало формуватись осудливе ставлення до такого розуміння. Відвертих прибічників положення про те, що будь-які дії можна вважати моральними, якщо вони спрямовані на досягнення високих “гуманних” чи “релігійних” цілей, в сучасних умовах стає все менше. Проте це аж ніяк не означає, що їх стає менше в реальному житті, коли за ширмою привабливих вербальних конструкцій та риторики про високі ідеали, які часто приховують прагматично-утилітарні цілі та аморальні дії. Незважаючи на декларативно-

нормативний осуд використання неморальних засобів досягнення цілей, більшість суб'єктів політики різних рівнів, як і раніше, вдаються до відвертої неправди чи напівправди, утаювання інформації, маніпуляції громадською думкою та до інших далеко не моральних засобів для досягнення корисливих цілей.

Другий підхід до проблеми взаємовідносин мети і засобів ґрунтується на розумінні пріоритету засобів над цілями. Найбільш виразно такий підхід виявився в ідеології та політиці не насильства – Махатма Ганді (Індія), Мартин Лютер Кінг (США) та ін. Представники такого розуміння вважали і вважають, що рівень цивілізованості суспільства визначається в першу чергу рівнем моральної досконалості людей, який втілюється, в тих засобах, що використовуються для досягнення цілей. Іншими словами, саме засоби є основними критеріями моральності суспільства в цілому та окремих суб'єктів, саме вони, маючи пріоритет над цілями, є основним індикатором морального виміру політики.

Уникнути спрощення, одномірності і певних крайностей в оцінках співвідношення цілей і засобів намагаються представники третього, “компромісного” підходу до цієї проблеми, виходячи з того, що в реальній політиці як цілі, так і засоби перебувають у складних взаємовідносинах, взаємозалежності та взаємодії. Моральні за своєю суттю засоби і методи досягнення цілі можуть по-різному впливати на процес просування до неї, справляючи різний вплив на досягнення як окремих проміжних, короткотермінових цілей, так і на кінцевий результат. Досягнуті проміжні цілі, в свою чергу, роблять істотний вплив на корекцію тих чи інших засобів та методів, які покликані досягнути кінцевої цілі, визначають її реальність чи утопічність, необхідність певних змін або навіть відмови від неї. При цьому причиною розходження цілей та досягнутого результату можуть бути як нереальність цілі, так і невідповідні їй або обставинам засоби і методи.

Звичайно, в житті можуть виникати ситуації, коли суб'єкт політики, проявляючи політичний реалізм і відходячи від морального абсолютизму, змушений порушити ті чи інші моральні принципи, вибираючи при цьому менше зло і розуміючи, що повністю уникнути неморальних засобів не вдасться. Нерідко також приходиться робити непростий вибір між моральним імперативом і політичною чи економічною ефективністю. Ігнорувати реальну проблемність таких ситуацій не можна, як і не можна заперечувати можливу складність визначення моральності того чи іншого рішення. Проте при цьому є необхідність і можливість визначення гуманістичних меж при виборі засобів та методів, що використовуватимуться для досягнення поставлених цілей.

Недопустимим стає в умовах ракетно-ядерних реалій використання агресії та зброї масового знищення людей для вирішення спірних міжнародних проблем. Ігнорування цього морального імперативу може стати фатальною катастрофою для всієї цивілізації, детонатором процесу загибелі і самих суб'єктів політики, і людства в цілому.

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок про те, що для реалізації політичних цілей придатними є далеко не всі засоби і методи. І якщо у людей виникають або виникатимуть цілі, для реалізації яких обов'язковими є явно антигуманні дії та засоби, то від таких цілей політичні еліти, держави, партії і людство в цілому повинні відмовлятися.

Література

1. Ішмуратов А. Т. Конфлікт і згода. – К.: Наукова думка, 1996. – 340 с.